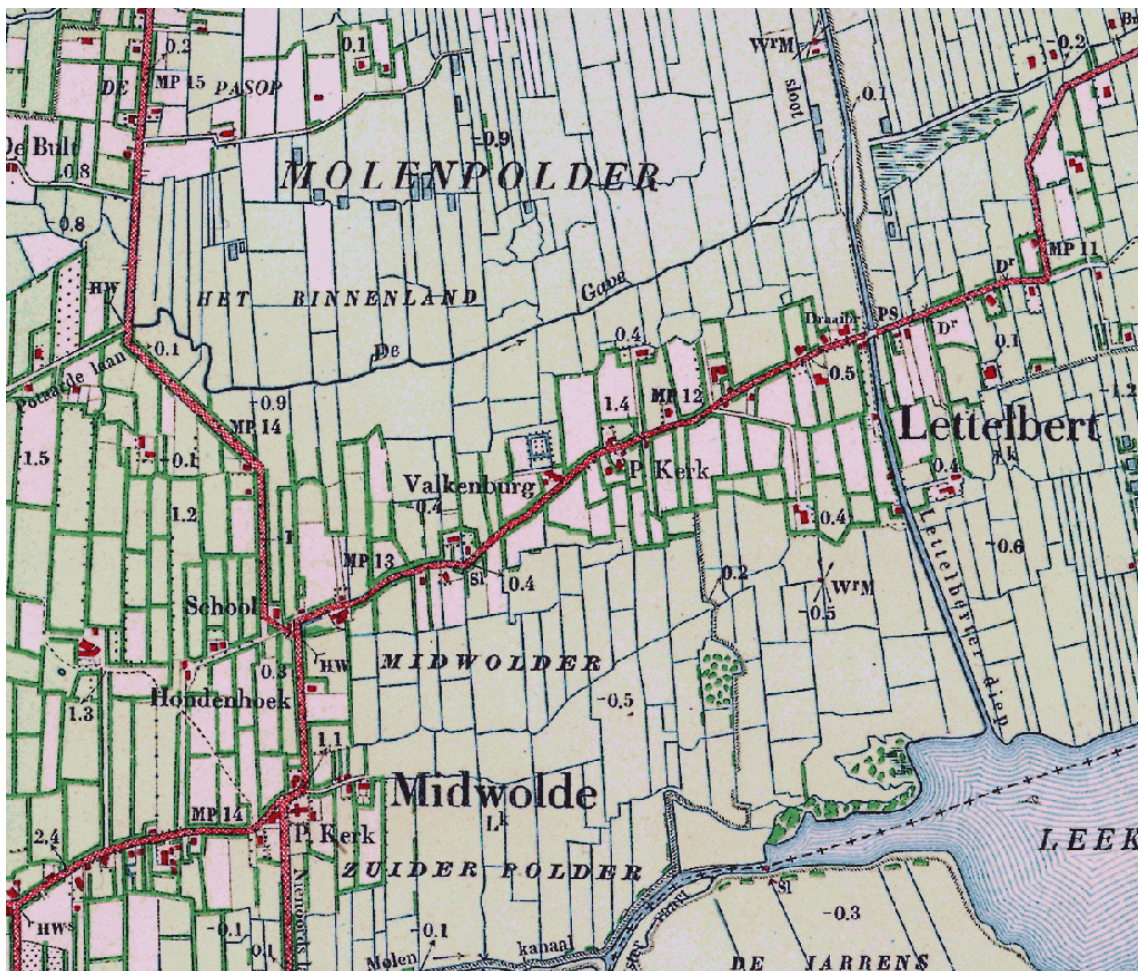

Hoofdstraat 141 te Midwolde (gemeente Leek)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Leek
plaats: Midwolde
toponiem: Hoofdstraat
bevoegd gezag: Gemeente Leek
opdrachtgever: DLV
centrumcoördinaat: 222.733/578.433
kaartblad: 7C
onderzoeksmeldingsnummer: 60050
uitvoerder: Libau
auteur: M. de Jong, MA
autorisatie: drs. J. Molema
telefoon: 050-3126545
fax: 050-3123362
e-mail: info@libau.nl

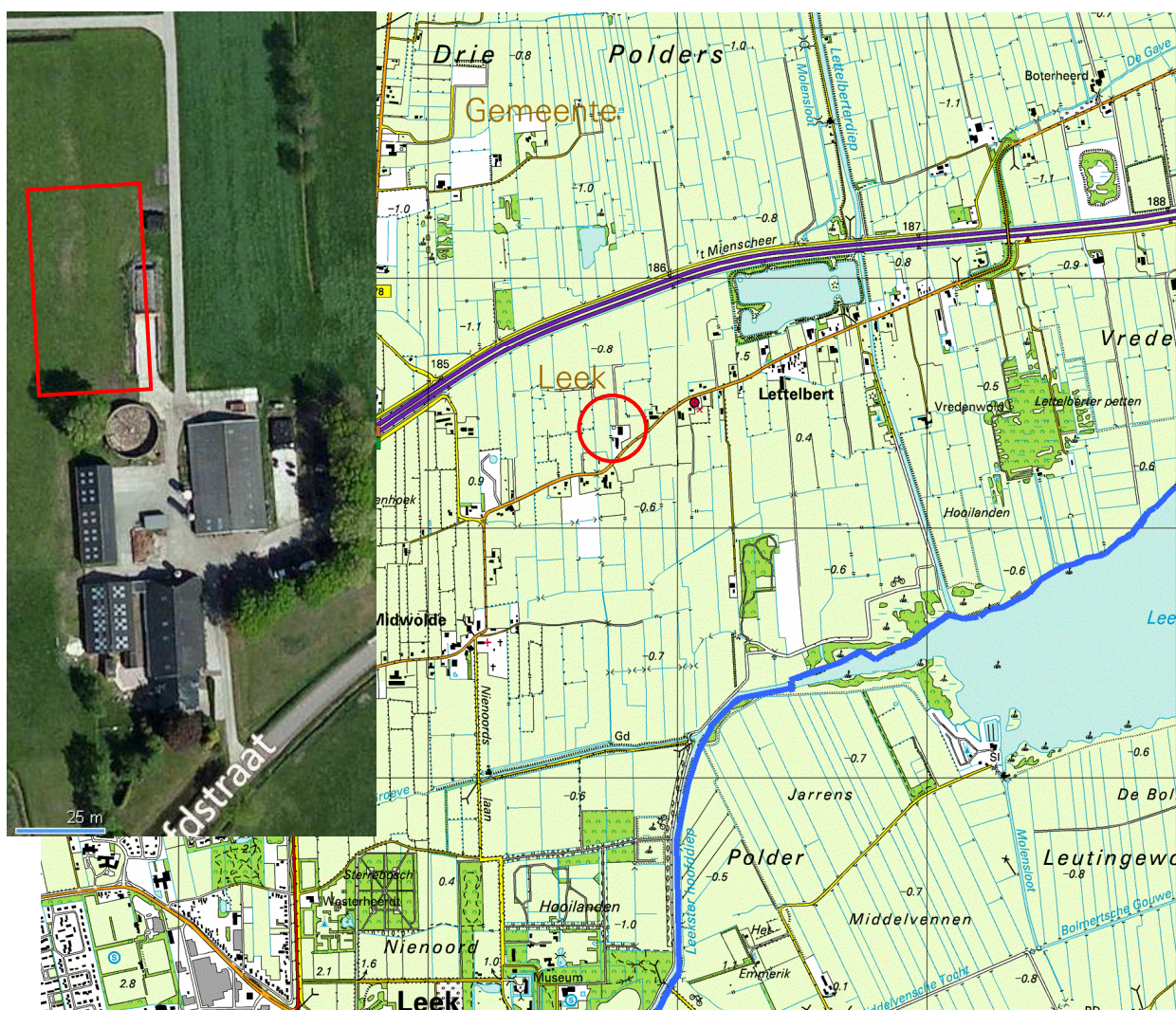

Hoofdstraat 141 te Midwolde (gemeente Leek)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van DLV, vertegenwoordigd door dhr. Y. Boersma, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Hoofdstraat 141 te Midwolde (zie figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen achter de bestaande gebouwen een ligboxenstal te bouwen. De nieuwe ligboxenstal wordt ongeveer 28 m bij 48 m groot. Met uitzondering van de machinekamer en het tanklokaal wordt de stal volledig onderkelderd met een mestkelder. De op het erf aanwezige mestsilo zal worden gesloopt. Het perceel waar de ingrepen gaan plaatsvinden, wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Hoofdstraat 141 te Midwolde en omgeving (bron: Topografische Atlas Groningen). Het plangebied is aangegeven met een rode cirkel. In de inzet linksboven is een recent satellietbeeld van Hoofdstraat 141 opgenomen (bron: Bing/Maps). De ligging van de nieuwe stal is hierin globaal aangegeven met een rood kader.

Landschappelijke en aardkundige informatie

Midwolde ligt in de oude landschappelijke streek Vredewold, ten zuiden van de Oude Riet. Het zuidelijk Westerkwartier, waartoe Vredewold behoort, wordt gekenmerkt door glaciële ruggen die door laagtes van elkaar gescheiden zijn. Riviertjes zoals de Oude Riet en de Gave stromen in deze laagtes. De dorpen ontstonden in de

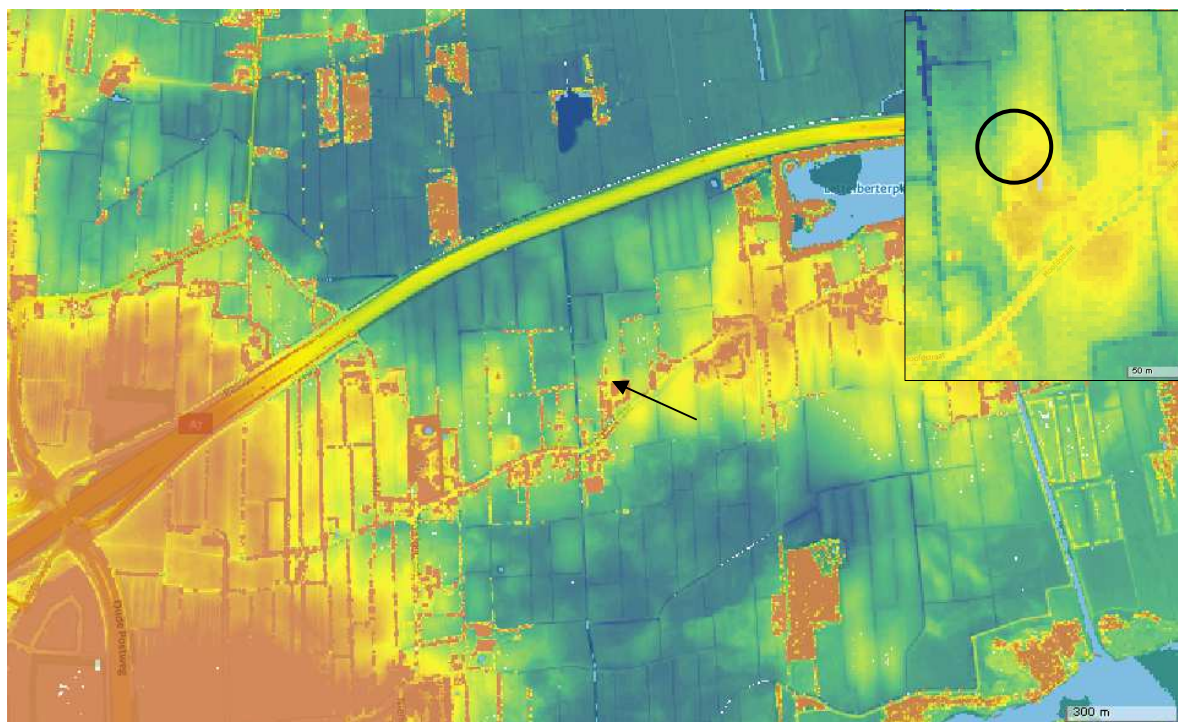
loop van de middeleeuwen op de hogere zandruggen. De dorpen volgen met hun lintbebouwing het verloop van de glaciale ruggen. Het plangebied ligt ten oosten van Midwolde, nabij Lettelbert.

Hoge en voldoende droge delen van het pleistocene zandlandschap waren in de steentijd zeer geschikt voor bewoning. Het zandlandschap raakte echter vanaf het eind van de bronstijd, of mogelijk al eerder, met veen overgroeid. De veengroei ontstond door toedoen van zeespiegelstijging die een verslechterde afwatering en een hogere grondwaterspiegel tot gevolg had. Dit leidde tot gunstige omstandigheden voor veengroei. De veengroei begon aanvankelijk in de lagere delen van het landschap, zoals in rivierdalen en depressies, maar breidde zich uiteindelijk uit tot de hogere delen van het landschap. Door de eeuwen heen ontstond een zeer dik veenpakket.

In de loop van de (vroeg) middeleeuwen werden de veengebieden bij de rivier de Lauwers in gebruik genomen. Door klink, verdroging en oxidatie daalde het maaiveld. Dit had tot gevolg dat de zee rond 800 vanuit het Lauwersestuarium via rivier- en beekdalen tot diep in het binnenland kon doordringen. Hierdoor is tot diep in het binnenland in de lage delen van het landschap zeeklei afgezet. Door de ontginningen is het veen grotendeels verdwenen. Binnen het plangebied is geen veenbedekking meer aanwezig, in de omgeving van het plangebied komt nog wel veen voor.

Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is aangegeven dat het plangebied ligt op een glaciale rug met dekzand, bedekt met een cultuurdek (esdek) van meer dan 50 cm dikte (code aGr1; zie bijlage Fysisch geografische kaart). De glaciale rug loopt van oost naar west. Het plangebied ligt bij het smalste deel van de glaciale rug. Ten noorden en ten zuiden ervan liggen achtereenvolgend dekzandvlakten (code Nv2) en een ontgonnen veenvlakte (code Ov2). Het dekzand en veen ten zuiden van het plangebied is bedekt met een dun marien kleidek. De geomorfologische kaart geeft een vergelijkbaar beeld van het plangebied en omgeving (bron: Archis). De bodemkaart geeft aan dat in het plangebied hoge zwarte enkeerdgronden, bestaande uit lemig, fijn zand, voorkomen (code zEZ23). Deze gronden worden gekenmerkt door een esdek van meer dan 50 cm dik. Een esdek is een landbouwdek dat is ontstaan door bemesting met plaggenstrooisel en potstalmest. De top van de zandgrond onder het esdek is door verspitting deels in het esdek opgenomen. Nadat het esdek dikker werd is de onderliggende bodem erdoor beschermd geweest tegen (ondiepe) bodemingrepen.

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; zie figuur 2) is de ligging van de glaciale rug duidelijk te zien. Het plangebied ligt op een smal deel van de rug. De hoogte neemt vrij snel af, al komt binnen de dekzandvlakte (vooral ten noorden van het plangebied) kleinschalig reliëf voor.

Figuur 2: Hoogteverschillen rondom Hoofdstraat 141 te Midwolde (AHN2). Het plangebied is aangegeven met een pijl. In de inzet is een detailopname van het plangebied opgenomen. Hierin zijn de kaartinstellingen iets aangepast en zijn begroeiing en bebouwing weggefilterd (AHN1). Het plangebied is globaal aangegeven met een cirkel. De oranje- en gele tinten geven de hogere delen van het landschap aan en de groene en blauwe tinten de lagere delen.

Archeologische en historische informatie

Het plangebied is niet op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) geregistreerd als archeologisch terrein (zie bijlage Kaart archeologie), noch zijn van het terrein archeologische vondsten bekend (geen registraties van vondsten in de archeologische database ARCHIS). Direct ten noordoosten van het plangebied stond in de middeleeuwen de Valkenburg (AMK-terrein 7076). De eerst bekende schriftelijke vermelding van de Valkenburg stamt uit 1601 maar uit onderzoek van de ROB in 1958 bleek dat de borg in de 14de eeuw al aanwezig was (Formsma, 1973: p. 221 & Archis livelink; zie bijlage Beknopt verslag onderzoek). Ook is sprake van cultuurresten uit de 12de tot 13de eeuw (Archis livelink). Dit wijst er op dat het perceel ook voor de bouw van de borg al bewoond was. Enkele fragmenten middeleeuwse aardewerk van dit onderzoek zijn aanwezig in het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis (inventarisnummer 1958-VI.2). Op oude kaarten is het borgterrein nog herkenbaar.

Iets verder in oostelijke richting ligt de middeleeuwse kerk van Lettelbert (AMK-terrein 15221). Ten westen van het plangebied liggen de middeleeuwse kerk van Midwolde (AMK-terrein 15222), de borg Benckemahuis (AMK-terrein 7047) en de borg Groote Plaats (AMK-terrein 7084).

Op de kadastrale minuut uit 1827 (gemeente Leek, sectie C2) bestaat het plangebied uit bouwland (zie bijlage Kadastrale minuut). De percelen waren in eigendom van Pabe Derks Valkenburg die in de boerderij ten oosten van het plangebied woonde (HisGIS). De grachten van de voormalige Valkenburg, ten noorden van deze boerderij, waren destijds nog herkenbaar. De resten van de voormalige borg liggen geheel buiten het plangebied.

De situatie in het plangebied lijkt van 1827 tot in het begin van de 20ste eeuw ongewijzigd gebleven te zijn, zo blijkt uit de topografische militaire kaart van 1853 en 1864 (WatWasWaar & HisGIS) en de Bonnekaart van 1914 (zie bijlage Bonnekaart). Wel is op deze kaarten duidelijk te zien dat op de perceelsgrenzen boomwallen aanwezig waren. Dit is ook het geval ter plaatse van het plangebied. Op de topografische kaart van 1934 zijn voor het eerst het erf en de boerderij Hoofdstraat 141 weergegeven. In de loop van de 20ste eeuw zijn het erf en de bebouwing op het erf verder uitgebreid. Het plangebied is sinds de topografische kaart van 1982 opgenomen in het erf. Daarvoor was het in gebruik als weiland.

Overweging en advies

Het plangebied ligt op de flank van een glaciële zandrug die in de steentijd geschikt was voor bewoning. In de loop van de middeleeuwen zijn de huidige dorpen ontstaan. Nabij het plangebied lag de 14de-eeuwse Valkenburg. De locatie ervan was voor het ontstaan van de borg mogelijk ook al bewoond. Uit het plangebied zelf zijn geen middeleeuwse vondsten bekend. Het erf van de boerderij Hoofdstraat 141 is van tamelijk recente datering. Bij de aanleg van de es is de top van de oorspronkelijke bodem (deels) in het esdek opgenomen. Dit betekent dat resten uit de steentijd, die zich hoofdzakelijk in de top van de bodem bevinden, niet (volledig) intact bewaard zijn.

De kans op het aantreffen van intacte archeologische resten uit de steentijd wordt klein geacht. Ook de kans op het aantreffen van middeleeuwse resten is klein. Derhalve wordt archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht. Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen dan geldt krachtens de Monumentenwet (1988) een meldingsplicht. Vondsten dienen zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente Leek en bij Libau.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Kaart archeologie;
- Beknopt verslag onderzoek 1958;
- Kadastrale minuut;
- Bonnekaart.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen.

Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi, 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-PROjekt Uitgevers, Groningen.

Formsma, W.J., R.A. Luitjens-Dijkveld Stol & A. Pathuis, 1973 (1987). *De Ommelander Borgen en Steenhuizen*. Tweede druk met aanvullingen en verbeteringen. Van Gorcum, Assen/Maastricht.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Noordelijk Archeologisch Depot, online catalogus 'zoeken in het depot' (www.nadnuis.nl).

Satellietbeelden Google Maps en Bing Maps.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

WatWasWaar, minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw en overige historische kaarten (www.watwaswaar.nl).

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Beknopt verslag onderzoek Valkenburg 1958

Beschrijving Bij het onderzoek van de blootgekomen overblijfselen van het in de 18de eeuw gesloopte huis "Valkenburg" (eerst in 1602 genoemd en kort daarvoor als "principale borch" door Aleyt Valcke bewoond) is gebleken dat de borg reeds in de 14de eeuw moet hebben bestaan. Aanvankelijk een woontoren op een grondslag van 7.5x13 m, opgemetseld uit kloostermoppen van 8x14x28 cm en met "nonnen- en paterpannen" afgedekt, werd het bouwwerk in de 15de eeuw in z. richting uitgebreid met een aanbouw van 13 m breed en 21 m lang, opgetrokken uit kloostermoppen van iets dunner formaat (7.5x14x28 cm). De dakbedekking van de uitbouw bestond uit leipannen. Slechts de o. gevel, zowel van de oorspronkelijke stins als de latere uitbreiding, grensde aan de gracht zonder hieruit nochtans op te rijzen. Aan de andere drie zijden werd het bouwwerk door een ruime strook gronds van de grachtenvierhoek gescheiden. Deze besloeg een oppervlakte van 45x85 m, waarvan door een tweede gracht nog weer een kleinere rechthoek van 45x

Depot	Trans.	Defin.	L	
Inventaris nr.	Foto's	Tekeningen	Dia's	Publikatie Nieuws-Bull.K.N.O.B. van 15.5.1958 *81.

oudheidkundige documentatie

Typol. class.	Topogr. class.	Chronol. class.	Technol. class.
Groep gebouwen	Kaartblad 7 w.	Tijdvak Late middeleeuwen	Material
Type borg	Cobrdin. 222.86 578.54	Datering	Bewerking

Vindplaats en vondstomstandigheden

Lettelberg, gem. Leek. Oudheidk. onderzoek door de R.O.B., Amersfoort onder wetensch. leiding van drs. H. Halbertama in 1958.

45 m was gescheiden. De toegang tot het buitenterrein, door een poortgebouw afgesloten, bevond zich aan de z.zijde, terwijl de borg zelf de n.o. hoek van het binnenterrein innam.

Gemeld door

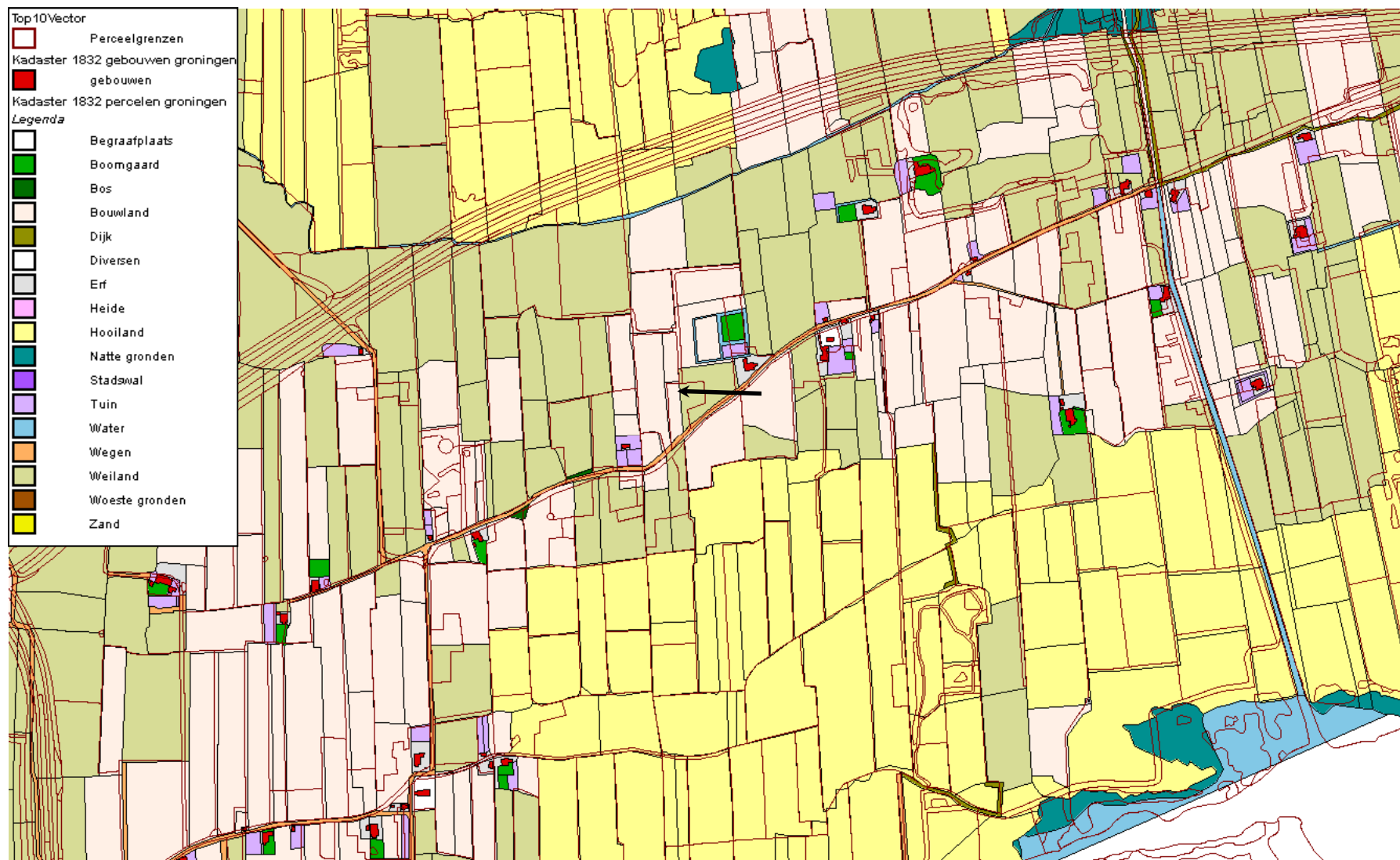
d.d.

Gevonden door

d.d.

Kadastrale minuut Hoofdstraat 141 te Midwolde met een projectie van de huidige perceelsgrenzen (bron: HisGIS)

De ligging van het plangebied is aangegeven met een pijl

Projectie van de huidige situatie op de Bonnekaart: plangebied Hoofdstraat 141 te Midwolde

